

N. Szabó József

A politikai pártok véleménye a pedagógusképzésről a II. világháború után (1945–1948)

N. Szabó József
(1949, Nagybörzsöny)
nyugalmazott egyetemi tanár,
Apáczai Csere János-díjas

A pedagógusképzés átalakítása elsősorú feladat

A háború után a kultúrpolitika egyik legfontosabb célkitűzése az oktatás demokralizálása volt, ezért a felsőoktatási reformjavaslatok is többnyire a pedagógusképzés körül bontakoztak ki. A felsőoktatás modernizálásával kapcsolatos elképzeléseiket a politikai pártok ideológiai értékekre, politikai szempontokra és szakmai követelményekre hivatkozva kívánták végrehajtani. Az első egyetemi-főiskolai reformtervek 1945 áprilisában a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt kezdeményezésére a debreceni nevelők szakszervezetének kétnapos értekezletén hangzottak el.¹

A debreceni tanácskozás első előadója, Kondor Imre a kor új politikai követelményeinek megfelelő demokratikus elvek szerint végrehajtandó pedagógiai reform szükségességéről beszélt, amelynek az egyetem haladást elősegítő átalakításának részét kell képeznie. Kondor az egyetem feladatát abban látta, hogy a korszerű magyar világgépet egészen a problémáig tudatosítsa, és a kultúra tudatosítását „filozófiai fokon” végezze.

A reformot többen, így G. Szabó Kálmán főleg szakmai-politikai szempontból egyaránt szükségesnek tartották. G. Szabó szerint a megvalósítandó nyolcosztályos iskola nevelőinek

képzettebbeknek kell lenniük, ezért a tanítóképzésben kell a legradikálisabb változást végrehajtani. G. Szabó Kálmán tervezete a tanítóképzőt a gimnáziumra építi, szervezetileg az egyetem kebelébe helyezi. A tanítóképzésnek az egyetembe való integrálását azért is érezte indokoltnak, mert a tanítóság alacsony társadalmi presztízsét csak az egyetemi képzéssel lehet megszüntetni, és ezzel eltüntetni a szakadékot tanár és tanító között. A következő felszólaló, Ormos Lajos hozzászólásában helyeselte a tanítóképzés reformját, és egyetértett a tanítóképzés egyetemi szintű megvalósításával. Kardos Pál is támogatta G. Szabó Kálmán azon elképzelését, hogy a jövőben a tanító és tanár közötti különbség megszűnjön.

Szakmai követelményekkel magyarázta a pedagógusképzés reformját Juhász Géza. A neves irodalomtudós szerint is a pedagógusképzésnek az egyetemen kell folynia, mert a leendő tanítónak és tanárnak egyaránt rendelkeznie kell mind tudományos felkészüléssel, mind pedig pedagógiai gyakorlattal. A két képzés között annyiban lett volna eltérés, hogy amennyiben valakinek határozott érdeklődése mutatkozik egy „főtárgy” iránt, abból négyévi szaktudományi és egy év neveléstudományi képzést követően tanár lesz. Akinél ez a szakosodás nem következik be, abból két év után tanító lesz. A pedagógusjelöltek képzésének hatékonyságát lett volna hivatva növelni Juhász Gyula azon elképzelése is, hogy a gyakorlóiskolai képzést nem külön kiválasztott mintaiskolákban,

1 Párttörténeti Intézet Archívuma. PTI. Arch. 272–21/72.

hanem átlagiskolákban végezzék. A bölcsészkarri tudósképzéssel kapcsolatban az volt a véleménye, ha a jelölt tudós akar lenni, és nemcsak szakember, akkor szüksége van filozófiai távlatra, ezért négy féléven keresztül kell hallgatnia pedagógiát, és az elméleti képzés mellett állandó szemináriumi munkára is szüksége van.

A szakmai jellegű reform bevezetésének elengedhetetlenségét kultúrpolitikai szempontból sürgette Szabó Árpád. A fiatal tudós megítélése szerint a magyar közoktatás újjászervezése csak akkor lehet eredményes, ha ezzel párhuzamosan az egyetem profilját is megreformálják. Különösen fontosnak tartotta az egyetem tudományos színvonalának emelését. Felfogása szerint, a jövőben az egyetemeknek a tudományos gondolkodás központjává kell válnia, szemben a pozitívizmusra nevelő gyakorlattal. Szabó Árpád a hatékony képzés érdekében változtatni kívánt az előadások és a szemináriumok arányán. Helytelenítette, hogy az egyetemi tanárok munkájának nagyobb része az előadások tartásában merül ki, és csak mellékes a szeminárium. Az egyetemi munka középpontjában szerinte a szemináriumnak kell állnia, és ennek a szolgálatába kell állítani az előadást. A hatékony oktatás érdekében szorgalmazta, hogy adjunk időt a hallgatóknak a tanulmányaikba való elmélyülésre, és ezért vizsgáljuk felül a csak papíron létező tanulmányi szabadságot.²

A debreceni tanácskozáson a demokratikus oktatáspolitikai által támasztott követelményeknek megfelelően a felsőoktatási reform szükségességét fogalmazták meg. Olyan reformot, amely érintette volna az egyetem ideológiai-pedagógiai szemléletét, szakmai-tudományos jellegét. Ha nem is teljes mélységben, de felszínre hozták a magyar pedagógusképzéssel kapcsolatos elvárásokat.

A pedagógusképzés reformját valamennyi koalíciós párt szorgalmazta, bevezetését poli-

tikai-kultúrpolitikai és szakmai szempontokból egyaránt szükségesnek tartotta. A pártok reformjavaslataira jellemző volt, hogy többsége az általánosság szintén fogalmazódott meg. A pártok véleményét is kifejező, nem egy esetben felkérésre készült „szakértői” reformelképzelések viszont sokoldalúan kidolgozott reformtervek voltak.

A legelső között kezdeményezte a képzés reformját a szociáldemokrata Gárdos Dezső, aki a pedagógusképzés főiskolai szintű megoldásáért szállt síkra. Tervezte annyiban tért el a többitől, hogy nemcsak a tanítók és tanárok képzését akarta a főiskolán megvalósítani, hanem az óvónőket is. Gárdos elsőként javasolta, hogy 1945 szeptemberétől az ifjún munkások részére indítsák meg a tanítóképző első osztályát.³

A felsőoktatás strukturális kérdéseivel is foglalkozott a Simon László szociáldemokrata államtitkár által készített nevelésügyi tervezet. Eszerint a felsőoktatás három fokozatú lett volna: a szaktovábbképzést a kétéves akadémia szolgálta volna, az értelmiségi pályákra a négyéves főiskola készítette volna fel a hallgatókat, az egyetem minden kara ötéves lett volna, és a tudósképzést szolgálta volna.⁴

A Nemzeti Parasztpárt kezdettől a reform híve volt. Vezető politikusa, Darvas József már április 11-én a budapesti Nemzeti Bizottság ülésén kiállt a pedagógusképzés reformja mellett. A szintén parasztpárti Kovács Máté a pedagógusképzés reformját az egész közoktatás szempontjából fontosnak tartotta. A magyar köznevelés hibáinak egyik legfőbb forrását abban látta, hogy az utóbbi évtizedek reformkísérleteit nem követte a nevelőképzés megfelelő kiépítése.⁵

3 PTI Arch. 274–21/73.

4 Tiszántúli Népszava, 1945. június 23.

5 A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946. Budapest, 1975. 85–87.; Kovács Máté: *A magyar köznevelés korszerű újjászervezésének fő kérdései.*

2 PTI Arch. 274–21/72.

A Nemzeti Parasztpártban aktív politikát folytató Illyés Gyula felkérésére az oktatási reform részeként a legrészletesebben kidolgozott reformtervet Németh László készítette. Németh László a hatékony és színvonalas oktatás megvalósítása érdekében több, az egyetemi oktatásban kialakult forma megváltoztatására tett javaslatot. Többek között nem értett egyet azzal, hogy egy 10–12 hetes szemeszterben a hallgatók olyan előadásokat látogattak, amelyeknek az anyaga a könyvtárban is megtalálható volt, és amit a könyvből is meg lehetett tanulni. A felsőoktatás színvonalának emelkedését várta a felvételi vizsga bevezetésétől. Úgy ítélte meg, hogy a felvételi egy évet takarítana meg a képzésben, és feleslegessé tenne olyan vizsgákat, amelyek színvonala nem üti meg az érettségi szintjét.

Elfogadható azon érvelése is, hogy a felvételin átjutott hallgató egyetemi évei nagy részét a „mesterség műhelyeiben” töltheti, a kimagasló professzorok előadásait hallgathatja. Németh László a képzés növelése érdekében javasolta az egyetemi oktatás decentralizálását. A professzorcentrikus képzés helyett kezdeményezte, hogy a kiváló, alacsonyabb beosztású oktatókat is vonják be az oktatásba. A professzorok feladata ebben a rendszerben a magasabb példa teremtése lett volna – az előadásokon keresztül. Egyetemi reformelképzelése szerint a középiszkolára épülne a humanista egyetem, amelynek nyelvi, történeti, jogi és politikai osztályai lennének. A természettudományi képzésre épülne a biológiai és a műszaki egyetem. A mezőgazdasági egyetem a gazdasági iskolából kapna utánpótlást. Az adminisztratív középiskolák fölött is működhetne „soványabb” egyetem.

Az egyetemi képzést rendkívül nyitottá kívánta tenni. Mivel az egyetemi tanulmányok feltételének a felvételit tartotta, úgy ítélte meg, hogy mindenki bárhova bekerülhet, például borbélyból is lehet orvos, ha a felvételi vizsgát letette. Több elképzelése teljesen megváltoztatta volna a hagyományos struktúrát. Németh

László tervezete szerint minden egyetemen háromféle képzés lett volna szerezhető: elméleti, gyakorlati és tanári.

A pedagógusképzésre vonatkozó elképzelései minden addigi formát tagadtak. Ebben a képzési mechanizmusban a tanár többé nem az iskolába „kirakott” bölcsész, hanem az orvos, a technikus (mérnök), gazda (agrármérnök) is tanár lehet, mégpedig az elméleti tárgyak tanára. Megítélése szerint szaktanárt szinte minden foglalkozás állíthat a rátermettek közül. Elképzelését azért tartotta újszerűnek, mert addig csak egy félszeg fakultás nevelte a „nemzet műveltjeit”, így viszont az összes kar képezné a pedagógiai hajlamú fiatalokat. E sokféle szétszórt tanárjelölt összefogására fontosnak tartott egy-két közös tanszéket és egy közös hatóságot. Németh László tervezetében az egyetemi képzés hatéves. Ebből az első három vagy négy évben mind a három ág – elméleti, gyakorlati és tanári – együtt haladna, s csak azután válnának szét. Az egyes egyetemeken ennek megfelelően válna szét a képzés.

Németh László tervezete nagyon érdekes, előremutató, a perspektivikus, az integrált oktatást elősegítő, s napjainkra túlszakosodott egyetemi rendszert alapvetően megváltoztatta volna. Saját vásárhelyi működésével koncepcióját később igazolta. A tervezet azonban társadalmi szinten megvalósíthatatlan volt, ám egyes elemei ma is adaptálhatók lehetnének, egészében mégis elszakadt a magyar valóságtól.⁶

Reformjavaslatokkal a Független Kisgazdapárt is támogatta a felsőoktatás átalakítását. A párt egyetempolitikai elképzeléseit a Kis Újság június 10-i száma ismertette. Ennek lényege, hogy egységes és általános képzést kezdeményezett minden tudományegyetemi hallgató számára. Ebben a rendszerben két-három félévig együtt tanulnának a papok, jogászok, orvosok,

6 Németh László: *A kísértetember*. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973. 356–358.

tanárok, és elsajátítanák a közös társadalomtudományi, gondolkodástani, ismeretelméleti és logikai ismereteket. Az egyetemen folyó szak- és tudósképzés kérdésében az FKGP a szétválasztást indítványozta. Az egyetemek tudományos színvonalának emelése érdekében helyre kívánta állítani a doktori cím elveszett tekintélyét. A Párt július 9-én a Kis Újságban újból állást foglalt a reform fontossága mellett, amelyet Ortutay Gyula ismertetett. A nem részletezett tervszerint gyökeresen át kell szervezni a teljesen elhibázott tanárképzést. A képzés tökéletesítését elsősorban a gyakorlati oktatás növelésével vélte megvalósíthatónak, ezért a jövőben a tanárképzősök már második félévtől gyakorlati képzésben részesültek volna.

A Magyar Kommunista Párt is a reform egyik támogatója volt. Sajtójában több, a reformot igenlő cikk jelent meg. A Szabad Nép július 25-én *A közoktatás átszervezése* című cikkében kifejti, hogy érvényesíteni kell a demokrácia szempontjait nemcsak az alsó- és középfokú oktatásban, hanem a főiskolákon és az egyetemeken is. A lap augusztus 2-án *A nevelés* című vezércikkben azt fejtegette, hogy a demokratikus nevelést alapvetően biztosítani csak a tanárképzés és az egész iskolarendszer gyökeres reformjával lehet.⁷

A felsőoktatási reformok között a legelőször megvalósítandónak a kommunista Kemény Gábor is a tanárképzés reformját tartotta. Bevezetésének szükségességét mind politikai, mind szakmai szempontokkal indokolta. Politikailag azért, mert úgy vélte, ha a demokratikus nevelést komolyan meg akarják valósítani, akkor arra alkalmas embereket kell nevelni. Szakmailag pedig azért, mert a képzést egészében korszerűtlennek ítélte. Egyedül az Eötvös Collegiumot tartotta színvonalas intézménynek. Véleménye szerint az Eötvös Collegium nemcsak a tanítás igazi műhelye, de a tudományos kutatás valóságos centruma is. „Hibájának” azt

tartotta, hogy csak a tehetséges fiatalok kis százaléka juthat be. Ezért azt indítványozta, és egyben a kormányzati feladatnak tartotta, hogy az Eötvös Collegiumok hálózatát az egész országra ki kell terjeszteni.

Kemény reformtervezetében a szakképzés az ötéves főiskolák feladata lett volna. Itt képezték volna az egységes alap- és középfokú iskolák tanárait, esetleg egy hároméves tagozaton az óvónőket is. A főiskolákon képesítést szerezhetek volna a magasabb közigazgatási, mezőgazdasági-kertészeti, közgazdasági, gyógyszerészeti, állatorvosi stb. pályákra készülők is.⁸

A felsőoktatás ágazatai közül a pedagógusképzéssel szemben érkezett a legnagyobb kihívás, ezért a koalíciós pártok is erre a területre összpontosították erőfeszítéseiket. Nem véletlen, hogy itt artikulálódtak a politikának a magyar felsőoktatás átalakítására vonatkozó leglényegesebb elképzelései.

A pedagógusképzés reformját a kultúrpolitikai jelentősége miatt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is a legfontosabb feladatok egyikének tartotta. A VKM elsősorban a képzés reformjával kapcsolatos szakmai elvárásokat fogalmazott meg. E szerint továbbra is megmarad a tanárképző intézetek és az egyetemek párhuzamos munkája, de nagyobb súlyt és szerepet kap majd a tanárjelöltek gyakorlati előkészítése. A tanárjelöltek már az alapvizsga után elkezdnek iskolai hospitálásukat, és az ötödik évet kivétel nélkül teljes egészében a pedagógiai gyakorlatra fordítanak. A tervszerint lehetőség kínálkozik arra, hogy a földrajz szakos tanárjelöltek megnéznék az ország különböző tájegységeit, a nyelvszakos tanárok külföldi ösztöndíjjakkal lehetőleg minél többen eljussanak azokba az országokba, amelyeknek nyelvét tanítják. A történészeknek történelemtudományi és más kulturális intézmények munkáját kell alaposan megismerniük. A reál szakosoknak pedig meg

7 Szabad Nép, 1945. augusztus 2.

8 Kemény Gábor: *Demokratikus iskolareform*. Embernevelés, 1945. 1–2. 10., 14., 19.

kell ismerkedniük a laboratóriumokkal, a kísérletekkel. Állandósítani kívánták a különféle elméleti és gyakorlati nyári tanfolyamokat. A tanárképzésben fokozott jelentőséget kívántak adni a szemináriumi gyakorlatnak.⁹ AVKM-nek a pedagógusképzés struktúráját nem érintő, de a képzés modernizálását részben elősegítő javaslatok bevezetés esetén az egyetemi oktatásban előrelépést jelentett volna.

A demokrácia kiépítésének évében a kezdeményezések nem valósultak meg. A tervezett reform elmaradásában a pénzügyi-politikai feltételek hiánya mellett, nem kis szerepet játszottak az egyetemi rendszer hagyományos struktúrájához ragaszkodó oktatói csoportok. A felsőoktatás fejlesztése a gazdasági fejlődés egyik alapkérdése is, amit a modernizálást sürgetők ekkor még nem artikuláltak, mert a gazdaság részéről ekkor még nem fogalmazódott meg a magasabban képzett szakemberek iránti szükséglet. Nyomás a magyar felsőoktatást csak a pedagógusképzés területén érte, de ott sem valósult meg az átalakítás.

Reformtörekvések a hatalmi harc időszakában

A hatalomért vívott harcban a művelődéspolitikai átpolitizálódott, a küzdelem fontos színterévé vált. A felsőoktatás átalakítása érdekében tett újabb kezdeményezéseknek ekkor nem volt direkt politikai jellegük, ezért az egyetemi reformjavaslatok nem váltak konfliktusforrássá, e terület a hatalmi vetélkedésen kívül rekedt. Mivel az eddigi elgondolások sem realizálódtak, a parlamenti választások után a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt újabb egyetemi reformjavaslatot nem is dolgozott ki. A felsőoktatás területén újabb reformokkal csak a két munkáspárt jelentkezett.

A munkáspártok reformelképzelései a legnagyobb társadalmi nyomásnak kitett területen, a pedagógusképzéssel kapcsolatban fogalma-

zódtak meg. A legkidolgozottabb reformterve Gárdos Dezsőnek volt, amelyet a Népszava 1946. március 28-i számában fejtett ki. A szociáldemokrata oktatáspolitikus az egységes tanárképzés híve volt, ezért nem értett egyet az Országos Közoktatási Tanács (OKT) azon tervezetével, amely szerint az I–IV. osztályokban továbbra is tanítóképzőkben képesítést szerzett tanítók tanítsanak, míg a felső tagozatban érettségi vagy tanítóképző után két év külön szaktárgyi képzésben részesült tanárok. Elutasította ezt a tervezetet. Véleménye szerint az OKT mereven elkülönítette egymástól a különböző korú tanulók nevelőinek a képzését.

Megítélése szerint nem lehet a 6–10 és 11–14 éves korú gyermekekre különböző pedagógiai elveket, módszereket megállapítani. Véleménye szerint az egyetemen olyan egységes pedagógiai rendszert kell kiépíteni, amelyben négy éven át az összes pedagógust egyöntetű oktatásban részesítik. Felfogása szerint a gyermekfejlődés lélektani szakaszai is csak egységesen érthetők meg. Pedagógiaiilag is indokoltnak tartotta az egységes képzést, mert a nevelők így végigkísérhetik neveltjeiket az egész általános iskolai képzésben. Politikai okok miatt is az egységes képzés híve volt, mert feleslegesnek tartotta, hogy a nevelők különböző társadalmi kasztokba tartozzanak.¹⁰

A szociáldemokraták átképző pedagógiai főiskola beállítását is kívánták, ahol a képzés első felében a munkáspártok vezetői adtak volna elő társadalomtudományi ismereteket, a második részben pedig pedagógiai oktatás folyt volna. Munkás tanítóképző felállítását is javasolták Budapesten, ahová 25-25 fő négy polgárit végzett kommunista, illetve szociáldemokrata fiatal vettek volna fel.¹¹

10 Népszava, 1946. március 28.

11 Molnár János: *A Szociáldemokrata Párt oktatáspolitikájának fő vonásai 1944–1948-ban*. In: *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. Kossuth, 1985. 130.

9 Köznevelés, 1945. 1–2. 9.

1946 nyarán a Magyar Kommunista Párt Nevelési Bizottsága is az egységes nevelőképzés reformjára dolgozott ki tervet, amelyet megküldött a Köznevelési Tanácsnak.¹² A reformterv sorsa ismeretlen. A pedagógusképzéssel kapcsolatos kommunista álláspontot azonban az Embernevelés 9–10. számában Kemény Gábor kifejtette. A kommunista pedagógus szerint a nevelőképzés már régen a „megoldatlan” kérdések közé tartozik. Kemény úgy ítélte meg, hogy a képzés személyi és tárgyi feltételei a múltban viszonylagosan a tanítóképzésben és a polgári iskolai tanárképzés terén is biztosítva voltak. A középiskolai tanárképzést – eltekintve az Eötvös Collegiumtól – nem tartotta kielégítőnek. A pedagógusképzés jövőjét illetően Kemény Gábor is az egységes nevelőképzés mellett foglalt állást.

Felfogása szerint az egységes pedagógusképzésre nemcsak szakmai okok miatt volt szükség, hanem társadalmi szempontok is mellette szóltak. Keménynek az volt a véleménye, hogy ha az általános iskolában kétféle képzettségű tanerő tanít, akkor a közvélemény alacsonyabb színvonalúnak tarthatja az alsó tagozatban tanító nevelőket. Ennek egységes képzéssel szándékozta elejét venni. Az alsó és felső tagozat közötti különbséget, az ott jelentkező eltérő nevelői magatartást úgy vélte feloldani, ha az egységes képzésben részesült pedagógusok egyéniségüknek megfelelően foglalkoznak az alsó, illetve felső tagozatos gyerekekkel.

Kemény Gábor elutasította azt a felfogást, amely arra hivatkozott, hogy az ország súlyos anyagi helyzete lehetetlenné teszi az egységes képzést. Álláspontja az volt, hogy a kisgyermek számára a legdrágább nevelőképzés sem drága. Elképzelései között szerepelt a nevelőképzés decentralizálása, és a továbbképzés megszervezése. A tervezett nevelőképzőket egy perspektivikus, posztgraduális képzésbe is be akarta vonni. Az Eötvös Collegiumot első-

12 PTI. Arch. 274–24/2.

sorban a tudósképzés szolgálatába kívánta állítani.¹³

A munkáspártok az elsősorban politikai szempontok alapján létrejött közoktatási rendszernek megfelelő pedagógusképzésről kívántak gondoskodni. Az új közoktatás nem adekvát pedagógusképzés átalakításával kapcsolatos elképzeléseiket szakmai követelményekre hivatkozva kívánták megvalósítani. A szakmai érvek viszont fontos politikai szempontokat támogattak.

A pedagógusképzés volt az a terület, ahol 1945-től – az általános iskola létrejöttének idejétől – a legtöbb vita folyt. Az általános iskola megvalósításához a nevelőképzés tartalmi reformját is sürgősen napirendre kellett tűzni. A szakosított oktatás bevezetésére a régi tanítóképzők nem vállalkozhattak, ezért olyan tanárképzőkre volt szükség, amelyek rövid idő alatt biztosíthatják a megfelelő képesítésű és számú szaktanárt. A pedagógusképzés felsőfokúvá tételét mind a Pedagógus Szakszervezet, mind a koalíciós pártok perspektivikusan fontosnak tartották. A Magyar Kommunista Párt 1947-ben indult hároméves tervben ezért a felsőfokú nevelőképzés mellett foglalt állást olyan módon, hogy a tanítóképzőket nevelőképző főiskolákká kívánta átszervezni.¹⁴ A terv három év alatt 10 állami nevelőképző főiskolát kívánt felállítani, és ugyancsak 10, egyenként 250 személyes főiskolai internátust is tervezett 24 millió forint költséggel. A szaktanárképzés bevezetésével a kommunista terv ideális elképzelés volt. Azonban a reform megvalósításának nemcsak a pénzügyi, hanem a tárgyi és személyi feltételei is hiányoztak.

A kommunista tervezet után a pedagógusképzéssel kapcsolatosan a politikai pártok részéről 1947 első hónapjában újabb előterjesztések nem történtek. Néhány kezdeményezés

13 Kemény Gábor: *Észrevételek a nevelőképzésről*. Embernevelés, 1946. 9–10. no. 337–338.p.

14 *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 384.

született. Egyes javaslattevők elsősorban a képzés szellemének megváltoztatását és az egyetemek tudományos jellegének javítását kívánták elérni. Szalai Sándor szociáldemokrata tudomány-politikus például a hallgatói szemlélet átalakulása érdekében kezdeményezte a budapesti szociológiai tanszék legrövidebb időn belüli kibővítését, valamint a vidéki egyetemeken, Szegeden és Debrecenben legalább egy szociológiai előadó állás létesítését.¹⁵

A pedagógusképzés reformja körüli polémia újból a VKM költségvetés vitáján 1947. március 12-én bontakozott ki. B. Farkas Ferenc parasztpárti politikus is szükségesnek tartotta a pedagógusképzés reformját. Felfogása szerint abból aligha lehet engedni, hogy a nevelőképzés főiskolai fokra kerüljön, ebben az esetben viszont a meglévő líceumok és tanítóképzők átalakítását elengedhetetlennek tartotta. A volt képzők egy részéből nevelőképző főiskolák, a másik részéből óvónőképző intézetek felállítását javasolta.¹⁶

A vitához hozzászóló kommunista képviselő, Losonczy Géza a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot hibáztatta azért, hogy a pedagógusképzés terén nem történt előrelépés annak ellenére, hogy a magyar nevelőtársadalomnak több évtizedes törekvése a nevelőképzés jelenlegi rendszerének megváltoztatása.¹⁷

Kondor Imre parasztpárti politikus a vitához kapcsolódva kifejtette, hogy a tanítóképzőkben és a líciumokban kiképzett nevelők nem alkalmasak arra, hogy az általános iskolai tantervben kitűzött célokat megvalósítsák. A pedagógusképzés főiskolai és egyetemi szintű megvalósításával kapcsolatban ugyanakkor a gazdasági és pénzügyi feltételek hiánya miatt kétségei voltak.¹⁸

A pedagógusképzés átalakításával összefüggésben Rudas László MKP-képviselő elfogadta, hogy a reform alapja a pénz, de úgy látta, hogy vannak dolgok, amelyek pénz nélkül is megoldhatók. Ilyennek tartotta a Természettudományi Kar felállítását. A kar felállítását azért szorgalmazta, mert megítélése szerint a VKM a humán tanszékeket és tudományokat fejleszti a természettudományiakkal szemben.¹⁹

A Vallás- és Közoktatási Minisztériumot ért kritikákra reagálva Keresztury Dezső visszautasította azokat a vádakot, amelyek szerint a minisztérium nem tette meg a szükséges lépéseket a reform érdekében. Tájékoztatta a képviselőket, hogy másfél év megfeszített munkájának eredményeképpen a legjobb szakemberek bevonásával elkészült a nevelőképzés tervezete, amely egy év múlva meg is valósul. A reform megvalósítását a miniszter a pedagógusképzés rendkívüli fontosságával együtt járó felelősséggel magyarázta. Elutasította azt a vádat is, hogy a VKM az oktatás szellemén nem akar változtatni. Keresztury Dezső egyetértett azzal, hogy szükség van arra is, hogy az egyetemi oktatás bizonyos területén a valóban időszerűtlenné vált oktatási rendet megreformálják, ezért ezeken a területeken a tárca lépéseket tett. A miniszter visszautasította Rudas Lászlónak azt az állítását, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elhanyagolja a természettudományokat. A fejlesztés elmaradásának oka szerinte nem szándék, hanem kényszerűség. Felhívta a figyelmet arra, hogy a modern természettudományok nagy része városszerűvé vált kísérleti kutatótelepeken végzi munkáját, ugyanakkor az új Magyarországon a meglévő laboratóriumokat is csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudják helyreállítani, nincs lehetőség nagy kutatóintézeteket építeni.²⁰

1947-ben már széles körű politikai vita folyt a pedagógusképzés intézményrendszerének

15 Népszava, 1947. január 12.

16 *Nemzetgyűlés Naplója* VI. kötet. Hiteles kiadás, Budapest, 1952. 607.

17 Uo., 629.

18 Uo., 642.

19 Uo., 663.

20 Uo., 743.

átalakításáról. Végül az általános iskolai pedagógusok képzésére új intézményként nevelőképző főiskolák létesítéséről született döntés. Az első két pedagógiai főiskola 1947 őszén, Budapesten, illetve Szegeden kezdte meg működését.

A püspöki kar állásfoglalásának és Mindszenty József hercegprímás utasításának megfelelően tervek készültek 5 katolikus nevelőképző főiskola szervezésére. 1948-ban két újabb főiskolát hoztak létre Pécsen, illetve Debrecenben, ez utóbbit 1949-ben Egerbe helyezték.²¹

A középiskolai tanárképzés modernizálását szolgálta az az intézkedés is, hogy áprilisban megnyílt a Pázmány Péter Tudományegyetemen Szalai Sándor vezetésével a Társadalomtudományi Intézet.²²

A nevelőképzés reformját kívánta előmozdítani a kommunista Losonczy Géza azon felhívása a nemzetgyűlés június 25-i ülésén, amelyben a felállítandó nevelőképző főiskolák mellett, a dolgozók nevelőképző főiskoláinak felállítását kezdeményezte.²³

1947 nyarától a magyar politikai életben azonban újból csökkent az érdeklődés a felsőoktatás, így a pedagógusképzés iránt is. A politika legfontosabb kérdése a demokrácia jövője lett. Sem a sajtó, sem a pártok vezetői nem nyilvánítottak véleményt a felsőoktatásról. 1948-ban azonban a KP politikájában újból fontossá vált az egyetemek átalakításának kérdése.

Az MKP 1948. június 8-ára készített, de nyilvánosságot nem kapott felsőoktatási reformtervében foglalkozott a pedagógusképzéssel. A párt a pedagógusképzésre vonatkozóan azonban ekkor „csak” a bölcsészkarok átalakítására tett javaslatot, a természettudományi okta-

tással nem foglalkozott. Ezt a szűkítést a párt azzal indokolta, hogy a bölcsészkarokon olyan tanszabadság érvényesül, amely a szakképzést teljesen dezorganizálja.

A kommunista javaslat az volt, hogy a Bölcsészettudományi Karon elsősorban középiskolai tanárokat képezzenek, de ott kapjanak oklevelet a levéltárak, könyvtárak és múzeumok tudományos munkatársai, valamint a vegyészek, a matematikusok és a fizikusok is. Az MKP szerint azonban ez a szervezeti keret nem működne megfelelően. A párt reformjavaslata az volt, hogy az egységes Bölcsészettudományi Kar helyett létesüljön Bölcsészettudományi és Természettudományi Kar. Az MKP tervezete az ad personam létesített, „felesleges” tanszékeket is meg kívánta szüntetni. Példaként említette a III. számú Olasz Tanszéket és a II. számú Archeológiai Tanszéket, valamint azt, hogy külön összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék mellett Összehasonlító Irodalomtörténeti Tanszék is volt.

A kommunista tervezet a tanárképzés új szükségleteinek megfelelően ugyanakkor közgazdasági és társadalomtudományi tanszékek felállítását is tervezte. A hallgatók alapos és rendszeres képzése érdekében a kommunisták egy relatív tanszabadság biztosítása mellett, kötött tanmenetet kívántak bevezetni.

A színvonal emelése érdekében a tervezet szerint gondoskodni kellett arról is, hogy a hallgatók két idegen nyelvet tanuljanak. Az MKP felfogása alapján a reform csak személyi változásokkal volt megvalósítható.²⁴

A június 8-án elkészült egyetemi reformelképzelések nem kerültek az MKP IV. kongresszusa elé, de nem tárgyalta a javaslatokat az SZDP XXXVII. kongresszusa sem. Az MDP I. kongresszusa sem foglalkozott a reformmal

21 Ladányi Andor: *Mennyiségi fejlődés és strukturális változások: a felsőoktatás útja a felszabadulás után*. Tankönyvkiadó – Oktatáskutató Intézet, Budapest, 1989. 22., 28., 36.

22 Népszava, 1947. április 15.

23 *Nemzetgyűlés Naplója* VII. kötet. Hiteles Kiadás, Budapest, 1952. 91.

24 PTI. Arch. 274–24/2. A kérdést részletesen kifejtettem *A diktatúra kiépítése és a humántudományi elit (1947–1948)* című tanulmányomban. Magyar Tudomány, 2018. 7.

kapcsolatos elképzelésekkel.²⁵ A kongresszusok után több pártfórumon és bizottsági ülésen is értékelték és elfogadták a tervezetet²⁶, amely kormányrendelet formájában a Köznevelés 1948. október 15-i számában kapott nyilvánosságot.²⁷ Ha összehasonlítjuk a nyilvánosságot nem kapott júniusi tervet az október 15-én

megjelent kormányrendelettel, azt látjuk, hogy az egyes szakok, valamint a képzésre szánt idő részletes ismertetése mellett, az anyag koncepcionálisan és szakszerűségi szempontból nem tűnik kidolgozottnak. A kormányrendelet egy része a bölcsészkarok „szívnvonaltalanságát”, illetve ideológiai zűrzavarát tárja fel, hangsúlyozva, hogy a professzorok a népi demokráciával ellenséges tanokat hirdetnek, a marxizmus-leninizmus képviselői alig találhatók meg az egyetemeken. Megállapítható, hogy néhány indokolt változtatás mellett a rendelet nem szakmai-tudományos szempontok alapján, hanem hatalmi-politikai érdekek mentén készült.

25 *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozata.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 581., 582., 600., 601.

26 Ladányi Andor: *Mennyiségi fejlődés és strukturális változások: a felsőoktatás útja a felszabadulás után.* Tankönyvkiadó – Oktatáskutatás Intézet, Budapest, 1989. 34.

27 *Köznevelés*, 1948. 20.

Trianon anizix X.